

SCI-CONF.COM.UA

TOPICAL ISSUES OF MODERN SCIENCE, SOCIETY AND EDUCATION

**PROCEEDINGS OF VII INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
JANUARY 29-31, 2022**

**KHARKIV
2022**

TOPICAL ISSUES OF MODERN SCIENCE, SOCIETY AND EDUCATION

Proceedings of VII International Scientific and Practical Conference

Kharkiv, Ukraine

29-31 January 2022

Kharkiv, Ukraine

2022

UDC 001.1

The 7th International scientific and practical conference “Topical issues of modern science, society and education” (January 29-31, 2022) SPC “Sci-conf.com.ua”, Kharkiv, Ukraine. 2022. 1899 p.

ISBN 978-966-8219-85-6

The recommended citation for this publication is:

Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // Topical issues of modern science, society and education. Proceedings of the 7th International scientific and practical conference. SPC “Sci-conf.com.ua”. Kharkiv, Ukraine. 2022. Pp. 21-27. URL: <https://sci-conf.com.ua/vii-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-topical-issues-of-modern-science-society-and-education-29-31-yanvarya-2022-goda-harkov-ukraina-arhiv/>.

Editor

Komarytskyy M.L.

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine, Russia and from neighbouring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: kharkiv@sci-conf.com.ua

homepage: <https://sci-conf.com.ua>

©2022 Scientific Publishing Center “Sci-conf.com.ua” ®

©2022 Authors of the articles

ПОЕТИКА УКРАЇНСЬКОЇ НОВЕЛИ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ: СУБ'ЄКТИВНО-АВТОРСЬКА ВІЗІЯ БУТТЯ

Лях Тетяна Олегівна

к.філол. н., доцент

Ужгородський національний університет

м. Ужгород, Україна

Вступ. Суб'єктивізм – основна риса української новели кінця ХІХ – початку ХХ століть. Це позначилося на її поетиці, прикметами якої є настроєвість, сугестивність, асоціативність, ліризм. В. Шмід називає новелу «найбільш поетичним жанром оповідної прози». Поетичність новели, на думку вченого, позначається на таких художніх прийомах, як «парадигматизація (введення в текст на всіх рівнях, які розрізняються, еквівалентностей, тобто подібностей і протилежностей)»; «тектоніка, геометричність побудови дії і тексту»; «двоїсте (буквальне та переносне) значення усіх слів, перш за все мовних кліше» [6, с. 37-38] тощо.

Повернення митців кінця ХІХ – початку ХХ століть «zurück zur Seele» (О. Кобилянська) сприяло художньому вираженню власної самосвідомості, творенню авторського міфу. Духовне становлення героя відображено в автобіографічних новелах «Карби» (1901) Марка Черемшини, «Моє слово» (1899), «Дорога» (1900), «Давня мелодія» (1926), «Нитка» (1927) В. Стефаника.

Мета роботи. Метою даного дослідження є вивчення поетики української новели зламу минулих століть, а саме – вираження в художньому тексті суб'єктивно-авторського світосприйняття, вираження засобами поетики. Адже категорія суб'єктивного відображає зміст філософії певного автора, світоглядні тенденції українського модернізму.

Матеріали і методи. Матеріал дослідження яскраві зразки української новелістики кінця ХІХ – початку ХХ століть. У ході аналізу застосовано системний підхід, типологічний, історико-культурний, герменевтичний методи.

Результати і обговорення. Переосмислення онтологічної проблематики в західноєвропейському філософському мисленні припадає на кінець XIX – початок XX століть. У цей час у філософії актуальним є буття людини у світі, яке осмислюється крізь призму суб'єктивно-авторського сприймання. Увага новелістів до взаємин людини зі світом у всіх його аспектах – соціальному, національному, природному, осмислення людського буття поетичною мовою дає підстави онтологічну поетику української новели.

Українські новелісти, осмислюючи буття людини у світі, апелюють до власних переживань. Так, події новели «Карби» Марка Черемшини відповідають фактам життя письменника. На головного персонажа автор проектує свої власні переживання, що на рівні поетики веде до онтологізації часу і простору.

Ліричний заспів новели своїми жанрово-стильовими рисами відповідає жанру поезії в прозі: написаний короткими ритмічними абзацами, він містить символічні образи, наповнені філософським змістом, пройнятий переживанням письменника за рідний край, який на зламі минулих століть перебував у важкому національному та економічному становищі. Автор онтологізує простір новели, підносить локацію рідного краю, села до рівня невід'ємної частини буття людини. Село як місце рідних авторові людей, їхніх страждань і доль здатне залишити карби на серці ліричного героя: «Лиш варуйте серце, бо воно [село. – Т.Л.] вам серце покервавить, глибоко покарбує» [5, с. 24].

Якщо в ліричному заспіві наявність «я-оповідача» окреслює внутрішній сюжет, розвиток переживання ліричного героя, то у другій частині використано гетеродієгетичну форму нарації, що вже відображає зовнішній сюжет твору, а мотив карбування набуває додаткових конотацій.

Крізь призму авторської свідомості слід розглядати символ карбів. Карби – людські гріхи на палиці у Бога. Уже ця первісна семантика символу промовляє до свідомості читача, адже концепт гріха є невід'ємним атрибутом буття кожної людини. У свідомості героя з карбами асоціюються людські

кривди. Семантика карбів переходить в онтологічний вимір: через карби Петрик пізнає трагізм людського буття.

Карби – не лише ідейний і композиційний центр твору. Із ним пов'язані категорії часу і простору новели. У міру збільшення карбів на серці Петрика розширюється місце дії (хата батька, діда, ціле село) та час, що охоплює події від дитячих років героя до його юності, коли формуються світоглядні принципи. Події дитинства та юності Петрика (перебування в діда, слухання змалку народних пісень та казок, від'їзд на навчання в місто, смерть бабусі) утворюють не лише зовнішній, а і внутрішній сюжет, авторський міф, тому що акумулюють в душі героя певні переживання та емоції, безпосередньо впливають на формування його життєвої позиції.

Суб'єктивно-авторська візія світу характерна для новел В. Стефаніка, серед яких автобіографічним твором є «Моє слово». Автор малює свій «хід» по життю, що поділене навпіл: до перебування в місті та після. До – він був щасливим, «у біленькій сорочці, сам білий». Коли покинув рідний йому світ, потрапив у «новий світ, новий і чорний». Відтоді ліричний герой – «листочок білої берези на сміттю», «жебрак маленький», що «занімів був із болю» [3, с. 156]. Згодом митець сприйматиме людське буття як протиставлення «чорного» та «білого» світів: «Праворуч мене синє поле, і чорні скиби, і білий плуг, і пісня, і піт солений. / Ліворуч чорна машина, що з червоного рота прокльоном стогне» [3, с. 157].

Зміна простору у творі передбачає повернення до того, що становить духовну основу буття, марковану в тексті білим кольором, який також є кольором Абсолюту. Отож просторові координати новели переломлюються крізь призму свідомості автора і переходять у метафізичну площину.

Постійна роздвоєність світобудови ліричного героя «Мого слова» створює психологічний дискомфорт, порятунок від якого автор знаходить у творчості. Він вирішує «створити собі свій світ»: «А в серці моїм мій світ шовком тканий, сріблом білим мережаний і перлами обкинений».

«Буду свій світ різьбити, як камінь. <...> А свій камінь буду різьбити все, все!» [3, с. 156], – проголошує В. Стефанік.

Новелу В. Стефаніка «Дорога» типологічно зближує з новелою Марка Черемшини «Карби» образ життєвого шляху, духовного становлення героя. Онтологічну єдність часу і простору, що разом складають долю людини, символізує образ нитки в однойменній новелі В. Стефаніка: «Нитка довга та предовга без кінця, ніхто не скінчив нитки», «свою нитку я доведу до кінця» [3, с. 191].

Суб'єктивно-авторське вираження буття через просторові координати наявне у новелі М. Коцюбинського «Intermezzo». Простір тут формує ліричний сюжет твору з одного боку, а з іншого – відображає філософське осмислення автором метафізики мистецтва, сенсу творчості, власного буття.

Втома від світу й людей спонукає ліричного героя «Intermezzo» здійснити вихід за межі звичних реалій (культури, соціуму) і відчутти бажану свободу. Зміна звичного простору міста на природу («колонівські поля») відображає метафізичний мотив повернення людини до духовних першооснов світу.

Опозиція природи і міста в Коцюбинського дає підстави розглядати просторові координати новели в онтологічному аспекті і корелює з протиставленням М. Гайдеггера «Відкритого як цілокупності сущого, “непредметного” світу природи і “предметного” світу» [1, с. 235.]. «Предметність» світу філософ розуміє як зведення його людиною до об'єкта, яким треба розпоряджатися: «Людина ставить світ як предметність в цілому наперед себе і себе перед світом. Людина чинить так, що світ наставляється на неї, а природа приставляється до неї» [1, с. 236]. Цим самим людина ігнорує шлях до Відкритого: «Невиразні твори технічної продукції громадаються перед Відкритим чистого стосунку. Зрослі колись речі зникають у тому ж напрямку. Йдучи і переходячи через упредметнювання, вони вже не можуть показати того, що їм властиве» [1, с. 238].

Проблема втрати людиною своїх духовних первнів через «опредмечування» світу відображена у внутрішньому опорі ліричного героя

«Intermezzo» Людині: «Се ти одягла землю в камінь й залізо, се ти через вікна будинків – тисячі чорних ротів – вічно дихаєш смородом. Ти бичуєш святу тишу землі скреготом фабрик, громом коліс, брудниш повітря пилом та димом, реवेश від болю, з радості, злості» [2, с. 297].

Ще однією локацією, куди потрапляє ліричний герой, стають кімнати як «опредмечений» простір. «Десять чорних кімнат», які «облягають мою кімнату», страх, що «світло лампи витече все крізь шпари», а також почуття, того, що щось «поза своєю стіною <...> мені заважає» є місткою метафорою свідомого і несвідомого митця. «Моя кімната», залита світлом лампи, втілює Самість героя, намагання досягнути світ метафізично, тобто не очима, а зором внутрішнім: «що робиться там, де людина не може бачити...» [2, с. 299], натомість образ «чорних кімнат» проєктує несвідому сторону психіки (за Юнгом, Тінь).

Відкритий простір формує метафізичний горизонт в новелі «Intermezzo». На лоні природи митець, як і ліричний герой В. Стефаника в «Моєму слові», утверджує буття свого світу: «Я тепер маю окремий світ, він наче перлова скойка: стулились краями дві половини – одна зелена, друга блакитна – й замкнули у собі сонце, немов перлину. А я там ходжу і шукаю спокою» [2, с. 302].

Метафізичний горизонт буття, творчого мислення автора оприявнює в новелі відкритий простір. Природа, за Гайдеггером, «є основою того сущого, котрим є й ми самі, його праосновою» [1, с. 233]. Природа спонукає митця до творення, а значить до пізнання істини.

Поєднання бінарних просторових векторів – землі й неба – відображає сенс буття, що для митця полягає у творчості: «Сіра маленька пташка, як грудка землі, низько висіла над полем. Тріпала крильми на місці напружено, часто і важко тягнула вгору невидиму струну від землі аж до неба» [2, с. 307].

Таке розуміння творчості Коцюбинським нагадує «суперечку землі і світу» М. Гайдеггера, у якій мислитель утілює свою концепцію істини в мистецтві. Концепту неба Коцюбинського (як сфери духовного) відповідає

поняття світу Гайдегера: «Світ не буває предметом – він є та непередметність, якій ми підпорядковані, допоки кругообіг народження і смерті, благословення і прокляття штовхають нас углиб буття» [4, с. 284]; «відновлювання, воздвигнення світу і упорядкування землі суть дві сутнісні риси буття творення творінням. У єдності творчого буття вони належать одна одній і взаємопов'язані. І цю сукупну їх єдність ми прагнемо відшукати <...>» [4, с. 287]. Отже, із «суперечки землі і світу» постає «буття творення», первісна основа мистецтва, а отже, відбувається утвердження істини через творення. У взаємодії протилежного – земного і небесного, духовного і тілесного – бачив сенс творчості М. Коцюбинський, що відображає феномен простору новели «Intermezzo».

Висновки. Українські письменники кінця XIX – початку XX століть переосмислюють взаємини людини зі світом у всіх можливих його аспектах – соціальному, національному, природному. Буття людини у світі, зміст філософії того чи іншого автора відображають у художньому творі категорії часу і простору, що дає підстави розглядати їх як онтологічні феномени української новели зламу минулих століть.

Суб'єктивно-авторську візію буття спостерігаємо в автобіографічних новелах «Карби» (1901) Марка Черемшини, «Моє слово» (1899), «Дорога» (1900), «Давня мелодія» (1926), «Нитка» (1927) В. Стефаника, М. Коцюбинського «Intermezzo» (1908). У названих творах на першому місці переживання ліричного героя. На рівні поетики це веде до онтологізації часу і простору, які у новелах часто закодовані в символічних образах, містких деталях, які формують зовнішній сюжет твору, а також відображають філософське бачення автором людини у світі, сенсу творчості.

Подальше вивчення поетики української новели крізь призму суб'єктно-авторської візії поглибить уявлення про філософський дискурс українського модернізму.

Література

1. Гайдеггер М. Навіщо поети? *Слово. Знак. Дискурс: антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.* / за ред. Марії Зубрицької. Львів, 2001. С. 230–249.
2. Коцюбинський М. Твори: у 7 т. Т. 2. Київ, 1974. С. 297.
3. Стефаник В. Вибране. Ужгород, 1979. 392 с.
4. Хайдеггер М. Исток художественного творения. *Зарубежная эстетика и теория литературы XIX – XX вв.: трактаты, статьи, эссе* / сост., общ. ред. Г.К. Косикова. Москва, 1987. С. 264–312.
5. Черемшина Марко. Новели; посвяти Василеві Стефанику; ранні твори; переклади; літературно-критичні виступи; спогади; автобіографія; листи / вступ. ст., упорядкув. й прим. О.В. Мишанича; ред. тому В.М. Русанівський. Київ, 1987. 448 с.
6. Шмид В. Проза как поэзия: Пушкин, Достоевский, Чехов, авангард. Санкт-Петербург, 1998. 352 с.